

SLOVNÍČEK TATARSKÝCH SLOV A VÝRAZŮ

Abystaj – manželka duchovního

Aga – zdvořilé oslovení staršího muže

Albasty – ženská démonická postava v mytologii turkotatarských národů

Alla – Alláh

Alla saklasyn! – Ať mě (nás) chrání Všemohoucí!

Aždacha – drak

Basu kapka ijase – duch konce vesnice

Bičura – domácí skřítek, nižší duch

Čaršau – záclona

Čyba – svrchní mezisezonní oblečení, soukenný „čekmen“ (kozácký kabát po kolena)

Čybyldyk – záclona, záclonka

Dev – zlý duch, antropomorfní obr

Eni – máma

Fechiše – prostitutka

Ferešte – anděl

Hazrat (ctihodný) – zdvořilé oslovení duchovního

Ijase – domácí skřítek, duch

Jucha – bájeslovná bytost beroucí na sebe podobu krásné ženy

Kalym – výkupné za nevěstu

Kamča – bič, karabáč

Kaplau – přehoz, pokrývka

Kašaga – vyřezávaná římsa na stropních trámech v chalupě

Kereš – tatarský národní zápas

Kište – police pod stropem na skladování ložních potřeb

Kjubelek (přezdívka krávy) – Motýl

Koš-tele – moučná cukrovinka

Kota – krátké domácí válenky

Kulmek – šaty, košile

Kurban (Kurban-bajram) – muslimský svátek obětování
Kyz-kuu („dožeh dívka“) – jezdecká hra
Kyzylyk – koňský salám, klobása
Legen – lavor
Leuke – lavice v lázni
Ljauche („posvátné desky“) – nástěnný kobereček s citáty z koránu
Mihráb – modlitební výklenek v mešitě
Namáz – denní povinná modlitba
Oškeruče – rodový kněz, mastičkář, léčitel
Palas – turkmenský kelimový koberec
Peri – duch z mytologie v podobě dívky
Sandugač (přezdívka koně) – Slavíček
Sjake – velká lavice, široká pryčna
Su-anasy – vodní žena
Subchan Alla! – jak je Alláh nade mnou!
Šurale – lesní duch, hejkal
Taban – stůl; místo, kde se jí
Tastymal – dlouhý vyšívavý pruh látky
Taš – kámen, také náhrobní kámen
Taškil – diakritická znaménka v arabštině
Tenke – mince
Tuj – svátek, svatba
Tur – posvátný kout v chalupě
Ubyrly karčyk – krvelačná démonická stařena, čarodějnice, upírka
Ulym – synu můj, synku
Uraza (Uraza-bajram) – muslimský svátek na závěr půstu Uraza
(Saum)
Zirat ijase – duch hřbitova
Žalmavyz – stařena obryně z mytologie, nenasyta a lidožroutka
Žanym (vlídné oslovení) – drahý/drahá
Žebegjan tavyk – zmoklá slepice

DOSLOV

[Jakub Šedivý]

Ruský spisovatel Varlam Šalamov, který strávil ve vězeních a lágrech dohromady sedmnáct let, považoval naprosto oprávněně lágr za negativní životní zkušenost. O to podivuhodnější je případ opačný, kdy člověk začíná nový život a své poslání nalézá kupodivu v nesvobodě. V jistém smyslu právě o tom vypráví román mladé tatarské spisovatelky Guzel Šamilevny Jachiny (*1977) *Zulejka otevírá oči*, v němž se jeho hrdinka, prostá tatarská vesničanka Zulejka Valijejová, násilně deportovaná na Sibiř, zvyklá na nesvobodu v rámci kruté patriarchální rodiny, stává nesvobodnou přesídlenkyní. Přestože nové jármu není o nic lepší než to staré, Zulejka nečekaně nalezne sebe samu.

Kniha *Zulejka otevírá oči* se v roce 2015 stala v Rusku literární senzací. Mimo jiné získala tři ruská prestižní literární ocenění – státní cenu za literaturu Velká kniha (Bolšaja kniga), cenu Jasná Poljana, udělovanou klasickým dílům, a cenu Kniha roku (Kniga goda). Nestává se často, aby se prvotina mladého autora nadto těšila mimořádnému čtenářskému zájmu a vzbudila rovněž velkou pozornost v zahraničí – románu *Zulejka otevírá oči* se to podařilo a práva na něj byla prodána do více než dvaceti zemí.

Guzel Jachina se narodila do rodiny lékařky a inženýra v hlavním městě Tatarstánu Kazani, od roku 1999 žije v Moskvě. Nejprve vystudovala na Kazaňské státní pedagogické univerzitě fakultu cizích jazyků a posléze absolvovala na Moskevské filmové škole scenáristiku. Debutovala v literárních časopisech *Něva* a *Okt'abr* dvěma krátkými povídkami *Motýlek* (Motyljok, 2014) a *Puška* (Vintovka, 2015); úryvky z knihy *Zulejka otevírá oči* vyšly v roce 2014 v časopise *Sibirskije ogni*.

Ačkoli je dnes toto dílo v Rusku vysoce ceněno, rukopis zpočátku odmítlo několik nakladatelství a Guzel Jachina pro ně dlouho hledala nakladatele. *Zulejka otevírá oči* vznikala téměř tři roky: původně se jednalo o školní práci, koncipovanou

v době autorčiných studií na Moskevské filmové škole jako scénář, který přepracovala do románové podoby teprve později. Volně zde zpracovala životní příběh své babičky, která byla s celou rodinou v sedmi letech coby „kulacký živel“ deportovaná v lednu roku 1930 na Sibiř, kde strávila dlouhých šestnáct let. Teprve po babiččině smrti si Guzel Jachina uvědomila, že o životě svých předků ve vyhnanství toho ví velmi málo. Jejich příběh ji natolik zaujal, že nejen začala studovat memoáry, historické knihy a archivní dokumenty, ale zatoužila toto téma literárně zpracovat sama – tehdy se zrodila Zulejka.

Třebaže je v ruské literatuře téma lágrů a gulagů popsáno velmi podrobně, příběhy „zvláštních vyhnanců“, ke kterým patřila Zulejka, byly zaznamenány jen ojediněle. Šlo zhruba o milion lidí, kteří byli zatýkáni ve stejné době a z týchž příčin jako vězňové gulagů, na rozdíl od nich však byli deportováni do odlehlých vyhnanecských vesnic, kde jich tisíce zemřely hladem, zimou a vyčerpáním. V roce 1929, kdy se sovětský režim snažil proces násilného zřizování kolchozů na venkově urychlit, byla kolektivizace venkova doprovázena masovým zatýkáním, popravami a deportacemi rolníků. Ti, kteří kladli odpor, byli označeni za kulaky a ze svého domova nemilosrdně odvečeni. Ze dne na den začaly do vesnic přijíždět nákladňáky a povozy, které odvážely celé rodiny. Někteří kulaci byli zastřeleni, jiní uvězněni a odsouzeni k pobytu v pracovních táborech. Většina – uvádí se, že mezi lety 1930 a 1933 přes dva miliony osob – byla vysídlena na Sibiř, do Kazachstánu a dalších odlehlých oblastí Sovětského svazu. Po zbytek života měli zakázáno opustit vesnici svého vyhnanství, kde v nesmírně těžkých podmínkách vykonávali nucené práce.

Román začíná popisem běžného Zulejčina dne v zapadlé tatarské vesnici v zimě roku 1930. Patnáct let, tedy polovinu dosavadního života prožila v domě svého muže Murtazy, který se k ní i se svou matkou choval hůř než později cizí lidé ve vyhnanství. Větší prostor věnuje Guzel Jachina době Zulejčina přežívání ve vyhnanství, během níž se tato původně zcela pasivní žena postupně emancipuje. Musí čelit nové zkušenosti, světu zase jinak krutému, který od ní sice do jisté míry vyžaduje také slepou poslušnost, zároveň ji však nutí k zodpovědnosti za vlastní život. Román obsahuje celou řadu silných scén, které zůstanou čtenáři dlouho

v paměti. Autorka v sobě nezapře scenáristku, kterou se od dětství toužila stát – její lakonický, téměř scénický styl, nepostrádající ovšem obrazné vyjadřování, přispívá k dramatickosti vyprávění. Jachina je znamenitá pozorovatelka, které se podařilo charakterizovat postavy románu plasticky a s vytříbenou psychologií.

Pro svoji hrdinku zvolila jméno Zulejka; jak kdysi uvedla, jednou z jejích inspirací byla legenda o Jusufovi a Zulejce. Tento starozákonní příběh o Josefovi a ženě Putifarově se v nesčetných obměnách vyskytuje v různých východních literaturách – jak židovské, tak křesťanské i muslimské. Jméno Zulajcha či Zulejka („svůdnice“) získává v Bibli bezejmenná Putifarova manželka až ve středověkých legendách a později pod tímto jménem figuruje například v islámské poezii. Vyskytuje se také v poemě perského filozofa a básníka Džámího Jusuf a Zulejka z roku 1483. V jejím syžetu se setkáváme s postavou ctnostného jinocha (Josef, Jusuf), se mstou odmítnuté ženy, motivem „hříšné vášně“, božího trestu či s motivem smrti a zmrtvýchvstání – probuzení se k novému životu. V románu Guzel Jachiny lze vysledovat všechny zmíněné motivy.

Paralela se starozákonní legendou tedy může být jedním ze způsobů čtení tohoto díla, napsaného ve stylu klasických ruských románů, v nichž je podrobně zkoumán úděl člověka na pozadí velkých dějinných událostí. A nelze než souhlasit s patrně nejznámější současnou ruskou spisovatelkou Ljudmilou Ulickou, která se o románu vyjádřila slovy: „Zůstane pro mě záhadou, jak se mladé autorce podařilo napsat tak silné dílo oslavující lásku a něhu v pekle...“

PROHLÁŠENÍ AUTORKY

Prohlášení Guzel Jachiny k aktuálním událostem na Ukrajině (02/2022), které rozeslala všem přátelům a také překladatelům a nakladatelům po celém světě...

Tento text píšu pro své přátele, nakladatele, překladatele a čtenáře v jiných zemích. Psaní je to obtížné – vyžaduje jasnost myšlenek a chladné pocity, a mé emoce hoří. Ještě těžší je pochopit to, co se děje v Rusku a na Ukrajině. Ale mlčení je nyní nepříjemné. Pokusím se tedy alespoň něco říci.

V Sovětském svazu jsem prožila čtrnáct let života – mého dětství a mládí. V té době už komunistická ideologie dodýchávala. My, pionýři, jsme v ni věřili, ale jaksi napůl, nikoli vážně. Ale to, v co jsme skutečně věřili, bylo ve světě. Propagandistická mašinerie spuštěná na úsvitu sovětské éry fungovala dobře, ale nevyprodukovala ani tak komunistickou rétoriku, jako spíš pacifistickou. Tato hesla byla vepsána na stěnách každé školky a školy. Lekce míru je vždy první lekcí v každém školním roce, pro každou třídu. Písně a verše o světě jsou na programu každé pionýrské akce (a my jich měli spoustu). Holubice míru zdobily každou třídu, každý nástěnný papír a každý studentský zápisník. Věřili jsme v tyto holuby – tak upřímně, jak jen děti mohou. Víra ve svět byla nedílnou součástí sovětského dětství, a tudíž osobnosti každého z nás. Tato víra se zdála neměnná – pro další staletí.

A já jsem to stále chápala: válka tak strašná, že ti, kdo ji poznali – mlčí. Můj dědeček prožil čtyři roky ve druhé světové válce, ale neřekl ani slovo o frontě: držel děti a vnoučata v tichosti.

Dnes se ruské tanky pohybují na cizí půdě. Stěží tomu mohu uvěřit. Vnitřní nesouhlas s ní je tak hluboký, že existuje přání vyrazit. Je těžké najít slova, nejsou dost silná. Hořkost, hněv, strach, impotence – do nekonečné míry. Zprávy z 24. února

*2022 mě šokovaly. Můj svět nebyl obrácen vzhůru nohama, ale prostě zničen.
Nechápu, proč nepomohlo očkování pacifismem.*

*Píši ze svého nitra, ale všichni mí přátelé a známí cítí totéž. V mém vnitřním i
vnějším kruhu není nikdo, kdo by tuto válku podporoval. Sociální média jsou plná
hněvu a proseb, výzev a požadavků na zastavení bojů.*

*Nastal čas pro jednoduché pravdy, pro jejich nekonečné opakování. „Žádná
válka.“ „Lidský život je nejvyšší hodnota.“ Opakujme, dokud se tato temnota
nerozptýlí. Potvrďme banalitu dobra, abychom později nemuseli čelit banalitě zla.*